

ALEKSANDRA WISŁAWSKA

Magister prawa
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski
<https://orcid.org/0000-0001-9224-0295>

Zakres zdatności arbitrażowej w prawie polskim

Wprowadzenie

Zauważalnym współcześnie zjawiskiem jest chęć niektórych podmiotów gospodarczych do odchodzenia od tradycyjnej drogi rozstrzygania sporów prawnych w postępowaniu sądowym na rzecz rozstrzygania ich w postępowaniu arbitrażowym albo rozwiązywania przy wykorzystaniu innych form alternatywnych, w tym zwłaszcza mediacji. Ze względu na podnoszoną długotrwałość procesu sądowego wśród podmiotów gospodarczych zyskała na znaczeniu możliwość wykorzystania procedury arbitrażowej jako postępowania zapewniającego poufny, stosunkowo szybki i wiążący się z niższymi kosztami tryb procedowania na rzecz rozstrzygnięcia sporu.

Zasadnicze znaczenie dla możliwości rozstrzygania sporu w postępowaniu arbitrażowym ma zakres zdatności arbitrażowej.

Przedmiotowe pojęcie zostało zdefiniowane przez A.W. Wiśniewskiego jako „spór, którego rozstrzygnięcie przez sąd polubowny jest dopuszczalne”¹. Zdatność arbitrażowa określa bowiem dopuszczalność rozstrzygnięcia danego sporu ze względu na jego przedmiot przez sąd polubowny². Pojęciem zdatności arbitrażowej sprawy (sporu) możemy zatem określić nadawanie się sprawy *ratione materiae* do rozstrzygnięcia przez sąd arbitrażowy³. Przedmiotową instytucję definiuje się również jako właściwość sporu wynikającą z regulacji zakresu działania instytucji sądu polubownego mającej zastosowanie w danym przypadku⁴.

Brak zdatności arbitrażowej oznacza, że rozstrzygnięcie danego sporu zostało zarezerwowane dla sądów państwowych⁵. Określanie granic kompetencji sądów arbitrażowych stanowi więc jedną z form kontroli państwa nad sądownictwem polubownym. Należy przy tym podkreślić, że międzynarodowe akty prawne, które ujednolicają regulacje w zakresie sądownictwa arbitrażowego, nie odnoszą się w sposób wyczerpujący do konstrukcji zdatności arbitrażowej sporów. Państwa w zasadzie swobodnie regulują zakres zdatności arbitrażowej w krajowych systemach prawnych⁶, choć można zaobserwować pewne ujednoczenie praktyki legislacyjnej poszczególnych krajów w związku

¹ A.W. Wiśniewski, *Rozstrzygnięcie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne – struktura problemu*, cz. 1, „Prawo Spółek” 2005, nr 4, s. 10.

² Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 96; Ł. Błaszczak, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów*, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2011, s. 537; A. Oklejak, R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu przed sądem polubownym*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 4, s. 36. W tym kontekście por. też E. Marszałkowska-Krześ, Ł. Błaszczak, *Zapis na sąd polubowny a czynności notarialne (wybrane zagadnienia)*, „Rejent” 2007, nr 9, s. 24.

³ J. Poczobut, *Zagadnienia kolizyjnoprawne w międzynarodowym arbitrażu handlowym*, [w:] A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa 2010, s. 170.

⁴ A.W. Wiśniewski, *Zdolność i zdatność arbitrażowa*, [w:] A. Szumański (red.), op. cit., s. 230.

⁵ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, op. cit., s. 97; E. Marszałkowska-Krześ, Ł. Błaszczak, op. cit., s. 24.

⁶ Tak m.in. w Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzonej w Nowym Jorku w dniu 10 czerwca 1958 r. (Dz.U. z 1962 r., Nr 9, poz. 41) i w Konwencji o wykonywaniu zagranicznych orzeczeń

z przyjęciem ustawy modelowej UNCITRAL z dnia 21 czerwca 1985 r. o międzynarodowym arbitrażu handlowym⁷. Każde z państw może bowiem samodzielnie zdecydować, jakie spory mogą być rozstrzygane w drodze arbitrażu, uwzględniając własne reguły ustrojowe oraz politykę społeczną i ekonomiczną⁸.

Jak wskazuje A.W. Wiśniewski, a co warto podkreślić, analiza prawnoporównawcza pojęcia zdadności arbitrażowej prowadzi do wniosku, że istnieje wyraźna tendencja w kierunku rozszerzania zakresu sporów, które mogą być rozstrzygane przez sądy polubowne⁹.

1. Ewolucja pojęcia zdadności arbitrażowej w prawie polskim

W stanie prawnym obowiązującym do 7 września 2019 r. przepis art. 1157 Kodeksu postępowania cywilnego¹⁰, regulujący zakres zdadności arbitrażowej w prawie polskim, brzmiał: „Jeżeli przepis

arbitrażowych, podpisanej w Genewie w dniu 26 września 1927 r. (akt niepublikowany, ponieważ Polska nie przystąpiła do konwencji).

⁷ Ustawa Modelowa UNCITRAL uchwalona w dniu 21 czerwca 1985 r. przez Komisję Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego, przyjęta i zarekomendowana państwom członkowskim przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych na 112. plenarnym zgromadzeniu w dniu 21 grudnia 1985 r. uchwałą Nr 40/72 z dnia 11 grudnia 1985 r., przy uwzględnieniu zmian Ustawy Modelowej UNCITRAL uchwalonych przez Komisję Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego w dniu 7 lipca 2006 r. i zatwierdzonych uchwałą Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych Nr 61/33 z dnia 4 grudnia 2006 r. Przekład polskiej wersji z 2006 r.: *Ustawa modelowa*, E. Bogucka (tłum.), [w:] P. Nowaczyk, A. Szumański, M. Szymańska, *Regulaminy arbitrażowy UNCITRAL*, s. 625–642. Zob. A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce. Status prawny arbitrażu i arbitrów*, LEX/el. 2011.

⁸ ICCA, *Wprowadzenie ICCA do interpretacji Konwencji Nowojorskiej z 1958 r.*, s. 67 <https://www.arbitration-icca.org/media/3/14155979403910/icca_polish_guide_final_with_isbn_mr-cover.pdf> [dostęp: 1.03.2021].

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tj. Dz.U. z 2020 r., poz. 1575 ze zm.), dalej: k.p.c.

szczególony nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe – mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty”. Nowelizacja k.p.c. dokonana w drodze Ustawy z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych¹¹ w istotny sposób zmieniła m.in. zakres zdatności arbitrażowej.

Zawarte poprzednio w przepisie art. 1157 k.p.c. sformułowanie: „mogące być przedmiotem ugody sądowej” ze względu na swą konstrukcję i lokalizację budziło wątpliwości, czy zastrzeżenie to odnosi się tylko do sporów niemajątkowych czy również do sporów majątkowych¹². Zdaniem większości komentatorów umiejscowienie przedmiotowego wyłączenia sporów o alimenty z zakresu kognicji sądów arbitrażowych na końcu przepisu, a nie bezpośrednio po wzmiance o sporach o prawa majątkowe, oznaczało intencję ustawodawcy do objęcia zarówno sporów o prawa materialne, jak i niematerialne tępem zdatności ugodowej, przy jednoczesnym uzależnieniu od jego wyniku nadania im zdatności arbitrażowej¹³.

Analiza procesu legislacyjnego, zapisów dźwiękowych posiedzeń podkomisji sejmowej oraz wypowiedzi interpretujących przepis art. 1157 k.p.c. wśród jej uczestników przemawiały – w świetle wykładni historycznej – za stosowaniem na gruncie polskich przepisów kryterium zdatności ugodowej także do sporów o prawa majątkowe¹⁴.

¹¹ Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1495 ze zm.).

¹² J. Misztal-Konecka, *Komentarz do art. 1157*, [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis/el. 2020.

¹³ Ł. Chyla, J. Glinka, *Problematyka zdatności arbitrażowej w perspektywie sporów uchwałowych w spółkach kapitałowych*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 8, s. 175.

¹⁴ A.W. Wiśniewski, *Zdolność...*, s. 234, na podstawie zapisu posiedzenia podkomisji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego z dnia 2 marca 2005 r., cyt za: L. Sołkołowska, *Regulacja prawna zdatności arbitrażowej sporów z zakresu prawa prywatnego na gruncie europejskich tradycji prawnych. Inspiracje dla polskiego prawa arbitrażowego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2012, nr 10, s. 159.

W doktrynie – na gruncie stanu prawnego obowiązującego do 7 września 2019 r. – za powiązaniem zdatności arbitrażowej sporów o prawa majątkowe z ich zdatnością ugodową opowiadali się: P. Biełarczyk, T. Kurnicki, T. Ereciński i K. Weitz, M. Uliasz, Ł. Błaszczak i M. Ludwik. Przeciwnie stanowisko zajęli: R. Morek i K.A. Piowarczyk¹⁵. Znacznie bezpieczniejsze pozostawało zatem przyjęcie, że przedmiotem umowy o arbitraż mogą być tylko te spory o prawa majątkowe, które jednocześnie mogą być przedmiotem ugody sądowej i których zdatność arbitrażowa nie jest wyłączona przez przepisy szczególne¹⁶. Ponadto pierwszy z przedstawionych poglądów został przyjęty przez Sąd Najwyższy (SN), który uznał, że art. 1157 k.p.c. wyznacza granice zdatności arbitrażowej sporu, stanowiąc, iż zasadniczym kryterium tej zdatności – zarówno w sprawach o prawa majątkowe, jak i w sprawach o prawa niemajątkowe – jest zdatność ugodowa sporu¹⁷.

Zmiany dotyczące przepisów art. 1157, art. 1161 § 3, art. 1163 i wprowadzenia art. 1169 § 2¹ k.p.c. zostały zgłoszone jako poprawki do rządowego projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (druki nr 3622 i 3701) w czasie drugiego czytania projektu ustawy w dniu 31 lipca 2019 r.¹⁸ J. Misztal-Konecka zwraca uwagę, że z dniem 8 września 2019 r. przepis uzyskał bardziej precyzyjne brzmienie, wyraźnie odnoszące się do zdatności arbitrażowej sporów o prawa majątkowe (z wyjątkiem spraw o alimenty) i mogących być przedmiotem ugody sądowej sporów o prawa niemajątkowe¹⁹. Ustawodawca nie wiąże zdatności arbitrażowej sporów o prawa majątkowe z możliwością samodzielnego dysponowania przez strony uprawnieniami wynikającymi ze stosunków prawnych, ale jedynie z ich majątkowym charakterem, również

¹⁵ J. Misztal-Konecka, op. cit. i cytowana tam literatura.

¹⁶ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, op. cit., s. 100.

¹⁷ Uchwała SN z dnia 7 maja 2009 r., III CZP 13/09, LEX nr 493962.

¹⁸ Informacja o przebiegu procesu legislacyjnego Ustawy z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych <<http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3622>> [dostęp: 1.03.2021].

¹⁹ J. Misztal-Konecka, op. cit.

zatem w sprawach o prawa majątkowe, w których strony nie mogłyby zawrzeć ugody, stało się dopuszczalne dokonanie zapisu na sąd polubowny²⁰.

Zgodnie z aktualnie obowiązującym brzmieniem przepisu art. 1157 k.p.c.: „Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego:

1. spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty;
2. spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej”.

Podsumowując, liczne wątpliwości w zakresie wykładni przepisu, a w szczególności odnośnie do definicji pojęcia zdatności ugodowej sporu w kontekście stosowania przedmiotowego warunku zarówno do sporów o prawa majątkowe, jak i do sporów o prawa niemajątkowe, pokazały, że ówczesne brzmienie przepisu nie odgrywało roli precyzyjnego wyznacznika zakresu sporów podlegających rozstrzygnięciom arbitrażowym. Choć można interpretować zmianę treści przepisu art. 1157 k.p.c. wyłącznie jako redakcyjną, to w istotny sposób oddziałuje ona na praktykę rozstrzygania sporów w sądownictwie arbitrażowym.

2. Granice zdatności arbitrażowej

Trzeba zaznaczyć, że przepis art. 1157 k.p.c. należy analizować w pierwszej kolejności łącznie z art. 1 i 2 k.p.c. Przepis art. 1157 k.p.c. nie stanowi bowiem samodzielnej podstawy dla określenia zdatności arbitrażowej sporu. Wskazane przepisy art. 1 i 2 k.p.c. dotyczą odpowiednio ustawowej definicji sprawy cywilnej oraz dopuszczalności drogi sądowej. Zdatowność arbitrażową mają więc tylko sprawy cywilne, w których droga sądowa w rozumieniu k.p.c. jest dopuszczalna²¹. Ponadto, według S. Dalki, wyłączenie rozpoznawania spraw dotyczy

²⁰ Ibidem.

²¹ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 117; postanowienie Sądu Apelacyjnego (SA) w Krakowie z dnia 17 grudnia 2013 r., I ACz 2321/13, LEX nr 1451663.

także czasowej niedopuszczalności drogi sądowej²². Pomimo braku wyraźnej regulacji w części piątej k.p.c. nie budzi wątpliwości fakt, że wykluczone jest rozpoznanie przez sąd polubowny sprawy wyłączonej (zarówno czasowo, jak i trwale) z drogi sądowej²³.

W konsekwencji zdatności arbitrażowej nie mają spory, które mają charakter sporów cywilnych, lecz na podstawie szczególnych przepisów ich rozpatrywanie zostało przekazane organom administracyjnym²⁴. Przedmiotowa sytuacja zachodzi w stosunku do sporów dotyczących praw własności przemysłowej, które w pewnym zakresie zostały skierowane do szczególnego administracyjnego postępowania, jakim jest postępowanie sporne toczące się przed Urzędem Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej²⁵. Jak wskazuje R. Sikorski, nie ulega wątpliwości, że w przypadku rozstrzygnięcia przez sąd arbitrażowy np. sprawy o nieważność patentu wydanego przez Urząd Patentowy wyrok taki podlegałby uchyleniu. Ten sam wniosek należy wysnuć, gdyby kwestia nieważności patentu była rozstrzygana przez sąd polubowny na zarzut pozwanego w sprawie o naruszenie patentu lub w sporze na tle wykonywania umowy licencyjnej²⁶.

Sposób ujęcia granic zdatności arbitrażowej w przepisie art. 1157 k.p.c. sprawia, że w postępowaniu arbitrażowym mogą być rozstrzygane spory obejmujące roszczenia procesowe, które mogą być przedmiotem procesu, postępowania nieprocesowego oraz postępowania upadłościowego²⁷. Na możliwość podniesienia zarzutu zapisu na sąd polubowny przez uczestnika postępowania nieprocesowego ustawodawca wskazuje w treści przepisu art. 1165 § 1 k.p.c. W takiej sprawie, ze względu na szeroki krąg uczestników postępowania (art. 510 k.p.c.),

²² S. Dalka, *Sądownictwo polubowne w PRL*, Warszawa 1987, s. 36; M. Białecki, *Pojęcie klauzuli arbitrażowej oraz zdatności arbitrażowej*, „Kwartalnik ADR” 2009, nr 1, s. 12.

²³ J. Misztal-Konecka, op. cit.

²⁴ R. Sikorski, *Zagadnienia ogólne*, [w:] B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz (red.), *Diaagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław 2014, s. 44.

²⁵ T. Ereciński, K. Weitz, op. cit., s. 253.

²⁶ R. Sikorski, op. cit., s. 45.

²⁷ S. Cieślak, *Stosunek postępowania arbitrażowego do innych rodzajów postępowania cywilnego*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 4, s. 18.

konieczne pozostaje wyrażenie zgody na zapis na sąd polubowny przez wszystkich uczestników postępowania nieprocesowego²⁸.

Odnosząc się z kolei do wskazanego postępowania upadłościowego, możliwość rozstrzygnięcia przez sąd arbitrażowy występuje wyłącznie w zakresie roszczeń procesowych objętych zgłoszeniem i ustaleniem wierzytelności w ramach właściwego postępowania upadłościowego – nie jest możliwe rozpoznanie w postępowaniu arbitrażowym wniosku o ogłoszenie upadłości²⁹.

Przepis art. 1157 k.p.c. wyłącza również zdatność arbitrażową spraw o alimenty. Przedmiotowe wyłączenie odnosi się zarówno do spraw o zasądzenie alimentów, czyli ustalenia prawa do nich, jak i do zapłaty zaległych rat alimentacyjnych, a także sporów o podwyższenie albo o obniżenie alimentów czy ustalenie obowiązku alimentacyjnego za wygaśnięciem³⁰.

3. Zdatność ugodowa sporu

Dla analizy przesłanki zdatności ugodowej sporów jako czynnika ograniczającego zdatność arbitrażową najistotniejsze znaczenie ma zaprezentowany w przepisie art. 1157 k.p.c. podział sporów, które mogą zostać poddane pod rozstrzygnięcie sądu polubownego na spory o prawa majątkowe i o prawa niemajątkowe. Decydujące znaczenie dla podziału na prawa majątkowe i niemajątkowe ma to, czy prawo podmiotowe wyraża i chroni interes ekonomiczny – wtedy bowiem mamy do czynienia z prawem majątkowym³¹. W przeciwnym wypadku obowiązuje prawo niemajątkowe. Podstawą wyróżnienia praw majątkowych jest więc typowy interes, jaki one realizują.

²⁸ R. Sikorski, op. cit., s. 61. Zob. też A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 1157*, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis/el. 2019.

²⁹ S. Cieślak, op. cit., s. 18.

³⁰ M. Białecki, op. cit., s. 11-12; por. też T. Ereciński, K. Weitz, op. cit., s. 124.

³¹ A. Budniak-Rogala, *Charakter prawny zapisu na sąd polubowny w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 2015, s. 64.

Do praw majątkowych, charakteryzujących się występowaniem interesu ekonomicznego, zalicza się m.in.: prawa rzeczowe; wierzytelności opiewające na świadczenia majątkowe; prawa majątkowe małżeńskie; istotną część praw kwalifikowanych jako tzw. własność intelektualna (prawa autorskie, wynalazcze); roszczenia pieniężne (choćby służyły do ochrony dóbr niemajątkowych)³². Jak wskazał Z. Radwański, dla uznania konkretnego prawa podmiotowego za prawo typu majątkowego nie ma znaczenia, czy ma ono jakąś wartość rynkową³³.

Z kolei do praw niemajątkowych, ze względu na pozbawienie interesu ekonomicznego, zalicza się prawa osobiste, służące osobie fizycznej lub prawnej do ochrony jej dóbr osobistych; prawa na dobrach niematerialnych, chroniące tzw. dobra osobiste twórcy; niemajątkowe prawa rodzinne (stanowiące element stosunków pomiędzy małżonkami, krewnymi, przysposobionymi i powinowatymi) lub ze stosunków ukształtowanych na wzór stosunków rodzinnych (opieka, kuratela)³⁴. To do sporów o prawa niemajątkowe, jak wynika z doprecyzowanego brzmienia przepisu art. 1157 k.p.c., stosujemy kryterium zdatności ugodowej sporu, uzależniając zdatność arbitrażową sporu od abstrakcyjnej możliwości dysponowania przez strony prawami.

Na tle spraw o uchylenie albo stwierdzenie nieważności uchwał zgromadzenia wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością albo zgromadzenia akcjonariuszy spółki akcyjnej dla oceny kwestii, czy sprawa jest sprawą o prawa majątkowe czy o prawa niemajątkowe, decydujący jest przedmiot uchwały.

Warto wskazać, że przepisy k.p.c. nie definiują ani nie używają pojęcia zdatności ugodowej. O zdatności ugodowej w pierwszej kolejności decydują przepisy prawa materialnego, a następnie prawa procesowego³⁵. Ugoda może zostać zawarta w sprawie, której charakter na to zezwala (art. 184 k.p.c.). Za taką można natomiast uznać

³² Ibidem.

³³ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1999, s. 96.

³⁴ A. Budniak-Rogała, op. cit., s. 65, i cytowana tam literatura.

³⁵ T. Ereciński, K. Weitz, op. cit., s. 119.

sprawę, w której przedmiotem postępowania jest stosunek prawny, w ramach którego istnieje w świetle prawa materialnego możliwość samodzielnego dysponowania przez strony prawami lub roszczeniami, jakie z tego stosunku wynikają. Nie chodzi zatem o to, czy strony w określonych warunkach mogą zawrzeć umowę określonej treści, ale o abstrakcyjną możliwość dysponowania takimi prawami³⁶.

Brak zdatności arbitrażowej zachodzi wówczas, gdy dany rodzaj stosunków prawnych lub wynikających z nich praw i roszczeń w ogólności lub w pewnej części nie podlegają w świetle prawa dyspozycji stron – tym samym z charakteru danego prawa wynika brak zdatności ugodowej (np. stosunki małżeńskie niemajątkowe, pochodzenie dziecka, prawa stanu cywilnego, władza rodzicielska)³⁷. We wskazanej kategorii spraw intencją ustawodawcy było zachowanie monopolu organów państwowych (w tym przypadku sądów), w zakresie osiągania określonych skutków prawnych. Ustawodawca zajął stanowisko, że określone prawne skutki nie powinny być osiągnięte w wyniku ugody stron ani realizowane w drodze wyroków sądu polubownego³⁸.

Zdatność ugodową może wyłączyć również przepis prawa procesowego, który wyklucza w danej kategorii spraw ugodę. Przepis art. 477¹² k.p.c. wprowadza zakaz zawierania ugód w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. K. Gonera wskazuje, że prawo ubezpieczeń społecznych jest prawem publicznym, tworzą je przepisy o charakterze bezwzględnie obowiązującym, które nie mogą być zastąpione lub zmodyfikowane wolą stron. Autorka podkreśla, że w stosunkach normowanych przez prawo ubezpieczeń społecznych strony nie mogą czynić sobie wzajemnych ustępstw (a na tym właśnie polega istota ugody – art. 917 k.c.) ani w sposób dowolny – odciągający od bezwzględnie obowiązujących przepisów – kształtować

³⁶ R. Sikorski, op. cit., s. 43; por. też uchwała SN z dnia 23 września 2010 r., III CZP 57/10, LEX nr 602463; postanowienie SN z dnia 21 maja 2010 r., II CSK 670/09, LEX nr 589813; postanowienie SN z dnia 18 czerwca 2010 r., V CSK 434/09, LEX nr 738365.

³⁷ Por. postanowienie SA w Krakowie z dnia 17 grudnia 2013 r., I ACz 2321/13, LEX nr 1451663.

³⁸ R. Sikorski, op. cit., s. 44.

tych stosunków według swego uznania (do stosunków ubezpieczeń społecznych nie mają zastosowania przepisy o swobodzie zawierania umów, w tym art. 353¹ k.c.)³⁹.

Niedopuszczalność zawarcia ugody może wynikać także z charakteru niektórych postępowań, takich jak postępowanie w sprawie zagnięcia lub zniszczenia akt albo postępowanie w pewnych rodzajach spraw rozpoznawanych w trybie nieprocesowym, np. postępowanie o uznanie za zmarłego lub o ubezwłasnowolnienie⁴⁰.

Trzeba nadmienić, że zastosowanie kryterium zdatności ugodowej jest utrudnione przy ocenie skuteczności zapisu na sąd polubowny w chwili jego dokonywania⁴¹. Według A.W. Wiśniewskiego zdatność ugodowa odnosi się do sporu już powstałego i jest uzależniona od jego przedmiotu i struktury podmiotowej, podczas gdy zapis może ustanawiać właściwość sądu polubownego w sporach przyszłych, w tym również w stosunkach wielostronnych, wobec czego ani dokładny przedmiot, ani nawet strony postępowania nie muszą być z góry znane. Przedmiotem oceny według kryterium zdatności ugodowej powinien więc pozostawać konkretny spór, a nie umowa o arbitraż⁴². Ponadto zdatność ugodowa sporów nie jest wprost uregulowana w przepisach prawnych, a literatura i orzecznictwo na ten temat są zbyt ubogie, aby mogły stanowić wyraźny drogowskaz dla praktyki obrotu⁴³.

4. Znaczenie zakresu zdatności arbitrażowej

W kontekście wymogów dotyczących szybkości transakcji ekonomicznych na rynku światowym i europejskim oraz specyfiki stosunków handlowych wymagającej elastyczności uczestników obrotu gospodarczego, cechy arbitrażu powodują stale wzrastającą

³⁹ K. Gonera, *Komentarz do art. 477¹²*, [w:] A. Marciniak (red.), op. cit.

⁴⁰ A. Budniak-Rogała, op. cit., s. 71, i cytowana tam literatura.

⁴¹ A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy...*

⁴² Ibidem.

⁴³ A.W. Wiśniewski, *Rozstrzygnięcie sporów korporacyjnych...*, s. 10.

popularność tego sposobu rozstrzygnięcia sporów wśród przedsiębiorców oraz potrzebę liberalizacji jego regulacji w obowiązujących aktach prawnych⁴⁴. Zakres nowelizacji art. 1157 k.p.c. wpisuje się w ten sposób w międzynarodowy trend. Na skutek nowelizacji przepisów dokonanej we wrześniu 2019 r. polski ustawodawca oddzielił zdatność arbitrażową sporów o prawa majątkowe od ich zdatności ugodowej. Tym samym rozszerzeniu uległa możliwość poddania ich pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego, zwłaszcza w kontekście dopuszczalności rozstrzygnięcia w postępowaniu arbitrażowym sporów uchwałowych.

Proces rozszerzania kategorii sporów posiadających zdatność arbitrażową pozostaje zgodny z ogólnoświatową tendencją do liberalizacji przepisów dotyczących arbitrażu⁴⁵. Warto w tym miejscu wskazać, że niemiecki ustawodawca, podobnie do polskiego, dopuszcza zdatność arbitrażową wszystkich sporów majątkowych, a zdatność arbitrażową sporów niemajątkowych uzależnia od zdatności ugodowej⁴⁶. Z kolei zgodnie z francuskim kodeksem cywilnym każda osoba może zgodzić się na arbitraż w odniesieniu do praw, którymi sama może swobodnie rozporządzać⁴⁷. Szwajcarskie regulacje prawne natomiast przyznają zdatność arbitrażową w arbitrażu międzynarodowym wszystkim sporom o charakterze majątkowym⁴⁸, a w arbitrażu krajowym utrzymują kryterium możliwości dysponowania przez strony danym roszczeniem⁴⁹.

⁴⁴ L. Sokołowska, *Regulacja prawna...*, s. 153.

⁴⁵ T. Ereciński, K. Weitz, op. cit., s. 117; por. również ICCA, *Wprowadzenie ICCA...*, s. 68.

⁴⁶ Artykuł 2059 i n. *Code civil*, 30 ventôse'a XII r. (francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r.).

⁴⁷ Paragraf 1030 ust. 1 *Zivilprozessordnung vom 30. Januar 1877*, BGBl. I S. 3202, BGBl. 2006 I S. 431, BGBl. 2007 I S. 1781 (niemiecki kodeks postępowania cywilnego z dnia 30 stycznia 1877 r.).

⁴⁸ Artykuł 177 ust. 1 *Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht vom 18. Dezember 1987*, AS 1988 1776 (szwajcarskie prawo prywatne międzynarodowe z dnia 18 grudnia 1987 r.).

⁴⁹ Artykuł 354 *Schweizerische Zivilprozessordnung vom 19. Dezember 2008*, RO 2010 1739 (szwajcarski kodeks postępowania cywilnego z dnia 19 grudnia 2008 r.).

Podsumowanie

Polska regulacja zdatności arbitrażowej, oparta całościowo do września 2019 r. na kryterium zdatności ugodowej, rozpowszechnionym niegdyś szczególnie w porządkach prawnych z kręgu tradycji praw „germańskich”⁵⁰, nie spełniała swojej roli jako wyznacznik zakresu sporów podlegających rozstrzygnięciu arbitrażowemu⁵¹. Ze względu na przestarzały charakter i niejasność stosowanego kryterium doktryna postulowała jego zmianę, co przyczyniłoby się do wzrostu pewności obrotu gospodarczo-prawnego oraz zbliżyło Polskę do grupy państw „przyjaznych arbitrażowi”⁵². Pozostaje to tym bardziej istotne, ponieważ zakres zdatności arbitrażowej wpływa na relacje gospodarcze, ochronę interesów przedsiębiorców czy zapewnienie ładu korporacyjnego (ang. *corporate governance*).

Oparcie zdatności arbitrażowej na kryterium zdatności ugodowej – porównując tę konstrukcję do konstrukcji nieograniczonej zdatności arbitrażowej sporów o charakterze majątkowym – wydaje się nieefektywne ze względu na nieprecyzyjność pojęcia zdatności ugodowej. Zarówno orzecznictwo, jak i doktryna nie wypracowały jednolitych kryteriów, które pozwalałyby rozstrzygnąć o zdatności ugodowej sporu, co tym samym budziło liczne wątpliwości interpretacyjne, przekładając się na niepewność w procesie rozstrzygania sporów w postępowaniu arbitrażowym.

Uwzględniając przedstawione wątpliwości, należy pozytywnie ocenić nowelizację przepisu art. 1157 k.p.c., która pozwoliła na doprecyzowanie w polskim porządku prawnym stosowania kryterium zdatności

⁵⁰ K. Zweigert, H. Kötz, *An Introduction to Comparative Law*, New York 1998, s. 68 i n., cyt. za: L. Sokołowska, *Zmiana kryterium zdatności arbitrażowej w prawie polskim z perspektywy prawoporównawczej*, „Kwartalnik ADR” 2019, nr 1(45), s. 58. Zob. też R. David, *Traité élémentaire de droit civil compare: Introduction à l'étude des droits étrangers et à la method comparative*, „Revue international de droit compare” 1950, nr 2, s. 222; A. Malmström, *The System of Legal Systems, Notes on a Problem of Classification in Comparable Law*, „Scandinavian Studies in Law” 1969, nr 13, s. 127; P. Arminjon, B. Nolde, M. Wolff, *Traité de droit compare I*, Paris 1950, s. 42-53.

⁵¹ L. Sokołowska, *Zmiana kryterium...*, s. 58.

⁵² A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy...*

ugodowej wyłącznie do sporów o prawa niemajątkowe. Zdatność arbitrażowa sporów o prawa majątkowe pozostaje zatem obecnie uzależniona od ewentualnych odmiennych regulacji zawartych w przepisach szczególnych czy od dopuszczalności drogi sądowej w sprawach cywilnych. Spory o prawa majątkowe, z wyłączeniem spraw o alimenty, posiadają zdatność arbitrażową, w przypadku zaś sporów o prawa niemajątkowe należy w pierwszej kolejności zbadać ich potencjalną zdatność ugodową, której przesłanką jest abstrakcyjna możliwość dysponowania przez strony prawami (roszczeniami z nich wypływającymi)⁵³. Powiązanie zdatności arbitrażowej sporów o prawa niemajątkowe z przesłanką zdatności ugodowej nie budziło w doktrynie tak istotnych wątpliwości jak w przypadku sporów o prawa majątkowe.

Arbitrability of disputes in Polish law

Summary

This article presents the issue of arbitrability of disputes from the perspective of Polish law. The arbitrability of disputes is defined as the admissibility of submitting a given dispute to an arbitration court. In Polish law, arbitrability of disputes is governed by Article 1157 Code of Civil Procedure, which was significantly amended in September 2019. The scope of arbitrability of disputes in Polish law has been analysed referring to the category of cases that may be resolved in arbitration proceedings, as well as cases which are not capable of arbitration, and therefore cannot be subject to examination by arbitration courts. This article also refers to the effects of the amendment to the provision of Article 1157 of the Code of Civil Procedure and contains a positive assessment of the amendment from a comparative legal perspective, indicating that it made it possible to clarify the application of the conciliation criterion only to disputes over non-pecuniary rights. It was emphasized that basing arbitrability of disputes on the criterion of conciliatory compliance, bearing in mind and comparing this structure to the structure of unlimited arbitrability of property-related disputes, seems ineffective due to the imprecise shape of the concept of conciliation.

⁵³ Por. postanowienie SN z dnia 21 maja 2010 r., II CSK 670/09, LEX nr 589813.